

**Четайкіна В. В.,***orcid.org/0000-0003-0332-7925*

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземних мов

Львівського національного університету імені Івана Франка

**Лосева І. В.,***orcid.org/0000-0002-5822-538X*

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземних мов

Львівського національного університету імені Івана Франка

## РЕЛІГІЙНА ЛЕКСИКА В ОРІЄНТАЦІЙНИХ ЖАНРАХ АМЕРИКАНСЬКОГО ПРЕЗИДЕНТСЬКОГО ДИСКУРСУ

**Анотація.** Стаття присвячена дослідженню семантичних та функціональних особливостей релігійної лексики в американському президентському дискурсі. Релевантність запропонованого дослідження зумовлена пріоритетом у сучасній лінгвістиці комунікативно-прагматичного підходу до вивчення дискурсивних утворень різних жанрів і форматів. Релігійна лексика функціонує як у побутовому, так і в інституційному спілкуванні у трьох основних різновидах, а саме: загальна релігійна лексика, біблеїзми (сталі вирази, фразеологізми) та цитати зі Святого Письма. Подібна тенденція спостерігається і в політичному дискурсі у цілому, та у президентському дискурсі зокрема. Матеріалом аналізу слугували наступні різновиди орієнтаційного дискурсу: щорічне послання президента США Конгресу (*State of the Union Address*), зустрічі з пресою (*Presidential Briefing*), та промови президентів із нагоди різних подій (*Speeches on different occasions*). Загалом було виокремлено 144 випадки вживання релігійної лексики. Жанровий простір президентського дискурсу як різновид політичного дискурсу зумовлений державним загально-політичним устроєм країни, історичними та політичними традиціями інституту президентства, соціокультурними умовами існування політичного дискурсу. Найбільше використання в орієнтаційних жанрах президентського дискурсу ХХІ століття знаходить стратегія формування емоційного настрою адресата (майже 60% всіх проаналізованих випадків) через три тактики – врахування ціннісних орієнтирів адресата, звернення до емоцій та єднання, як і у випадку з іншими жанрами. В орієнтаційному президентському дискурсі також знаходять свою реалізацію агітаційна стратегія та стратегія самозахисту. Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в аналізі особливостей функціонування релігійної лексики в ритуальних жанрах американського президентського дискурсу.

**Ключові слова:** біблеїзм, орієнтаційний жанр, президентський дискурс, релігійна лексика.

**Постановка проблеми.** Роль релігії, її вплив на суспільне життя важко переоцінити, оскільки вона є основою світосприйняття людини, формує підвалини свідомості та норм поведінки. Тож не дивно, що релігійна лексика функціонує як у побутовому, так і в інституційному спілкуванні у трьох основних різновидах, а саме: загальна релігійна лексика, біблеїзми (сталі вирази, фразеологізми) та цитати зі Святого Письма. Ця тен-

денція спостерігається і в політичному дискурсі у цілому, та у президентському дискурсі зокрема.

Релевантність запропонованого дослідження зумовлена пріоритетом у сучасній лінгвістиці комунікативно-прагматичного підходу до вивчення дискурсивних утворень різних жанрів і форматів. В останні десятиліття дослідження дискурсу є актуальним напрямком у сучасній лінгвістиці у зв'язку зі зміною наукової парадигми, що відбулася у мовознавстві, а саме: на місце панівної системно-структурної та статичної парадигми приходить антропоцентрична [1].

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Інституційний дискурс, тобто дискурс, який визначається типами сформованих у суспільстві соціальних інститутів, характеризується низкою лінгвістично релевантних ознак, серед яких найважливішими є мета спілкування, представницька комунікативна функція його учасників та фіксовані типові обставини спілкування [2; 3].

Одним із видів інституційного дискурсу є *політичний дискурс*, який є відображенням соціально-політичного життя країни, містить елементи її культури, а також риси національного характеру, відбиває загальні та національно-специфічні культурні цінності, і має на меті здобуття й утримання політичної влади. О. Епштейн розглядає політичний дискурс як «сукупність усіх мовленнєвих актів, а також публічних правил, традицій і досвіду, ситуативно-детермінованих і виражених у формі мовленнєвих утворень, зміст, суб'єкт і адресат яких належать до сфери політики» [4, с. 151].

Основними функціями політичного дискурсу є затвердження політичної влади, переконання, інтерпретація та маніпуляція. До додаткових функцій відносяться інформативна, спонукальна, емотивна та естетична. Зіткнення різних точок зору, необхідність відстояти свою позицію визначають застосування різноманітних комунікативних стратегій і тактик у політичному дискурсі.

Стосовно жанрового простору президентського дискурсу як різновиду політичного дискурсу зазначимо, що він зумовлений державним загально-політичним устроєм країни, історичними та політичними традиціями інституту президентства, соціокультурними умовами існування політичного дискурсу. Беручи за основу характер основної інтенції, дотримуємось такої класифікації жанрів політичного дискурсу:

1) ритуальні жанри (або епідейктичні), у яких домінує фатика інтеграції (інавгураційна промова, ювілейна промова, традиційне радіозвернення);

2) орієнтаційні жанри, які представлені текстами прескриптивного характеру (партійна програма, послання президента про стан у країні, конституція, указ, угода, звітна доповідь);

3) агональні жанри (або змагальні), які є способом прояву вербальної агресії і відрізняються високою ступінню емотивності та експресивності (передвиборчі дебати, парламентські дебати, лозунги, рекламні промови) [5, с. 270].

**Мета статті** полягає у дослідженні семантичних та функціональних особливостей релігійної лексики в американському президентському дискурсі на матеріалі таких різновидів орієнтаційного дискурсу, як: щорічне послання президента США Конгресу (*State of the Union Address*), зустрічі з пресою (*Presidential Briefing*), та промови президентів із нагоди різних подій (*Speeches on different occasions*) [6]. Загалом було виокремлено 144 випадки вживання релігійної лексики. У дослідженні використано наступні методи: *лінгвокультурологічний* аналіз прислужився у виявленні й поясненні особливостей американського президентського дискурсу; мовну специфіку кожного з видів президентського дискурсу виявив *лінгвостилістичний* аналіз; метод *комунікативно-функціонального* аналізу уможливив виокремлення домінуючих стратегій і тактик, що реалізуються за допомогою релігійної лексики в президентському дискурсі.

**Виклад основного матеріалу.** Серед загальної релігійної лексики в орієнтаційних жанрах президентського дискурсу найбільш частотною є лексична одиниця *God*, яка вживається в наступних контекстах: у 2002 році, наприклад, у своєму Зверненні до Конгресу президент Буш згадає трагедію 11 вересня 2001 року й наголошує на тому, що американці – один народ, незважаючи на різного роду відмінності (расові тощо), який разом переживає горе і протистоїть викликам, і який зрозумів, що Бог завжди поряд, особливо у важкі часи: «*Beyond all differences of race or creed, we are one country, mourning together and facing danger together. Deep in the American character, there is honor, and it is stronger than cynicism. Many have discovered again that even in tragedy, especially in tragedy, God is near*» [7].

У даному випадку реалізується *стратегія формування емоційного настрою адресата через тактику врахування його ціннісних орієнтирів*. Ця ж стратегія й тактика знаходить своє відображення в наступному прикладі, у якому президент Буш зазначає, що американці вірять не лише в себе, а й у Господа, який стоїть за всім живим і за всією історією: «*We Americans have faith in ourselves – but not in ourselves alone. We do not claim to know all the ways of Providence, yet we can trust in them, placing our confidence in the loving God behind all of life, and all of history. May He guide us now, and may God continue to bless the United States of America*» [7]. Водночас у цьому випадку реалізується *стратегія самопрезентації через тактику отождествлення* із проповідником, що зазвичай зустрічається наприкінці різножанрових промов (*May He guide us now, and may God continue to bless the United States of America*).

Традиційні засади американського суспільства неодноразово згадував у своїх зверненнях і Барак Обама. Зокрема, принцип рівності всіх громадян підкреслюється президентом у наступному уривку, у якому наголошується, що країна зможе досягнути більшого, якщо люди визнають, що вони є однією родиною, що всі заслуговують на однакове ставлення до себе та повагу, що всі є дітьми Господа: «*I see what's possible when we recognize that we are one American family, all deserving of equal treatment, all deserving of equal respect, all children of God. That's the America that I know*» [7]. У цьому випадку спостерігаємо реалізацію *стратегії формування емоційного настрою адресата через тактику єднання*.

Наступний проаналізований випадок вживання загальної релігійної лексики в орієнтаційних жанрах президентського

дискурсу було зафіксовано в промові Дональда Трампа на зібранні представників руху Пролайф, або руху «на захист життя», «на захист людського життя», «за життя», назва якого походить від англійського терміну *pro-life*, і позначає громадський рух, орієнтований на заборону абортів. У більш широкому плані рух «за життя» включає в себе захист права на життя з моменту зачаття. В одній зі своїх так званих *Pro-life speeches* президент Трамп наголошує, зокрема, що життя людини – це дар від Бога, і висловлює подяку активістам цього руху за їх досягнення: «*I want to thank every person here today and all across our country who works with such big hearts and tireless devotion to make sure that parents have the care and support they need to choose life. Because of you, tens of thousands of Americans have been born and reached their full, God-given potential — because of you*» [7]. Завдяки стилістичному прийому перифрази в даному випадку реалізується *стратегія формування емоційного настрою адресата через тактику врахування його ціннісних орієнтирів*.

Перейдемо до аналізу власне біблеїзмів в орієнтаційних жанрах американського президентського дискурсу. Насамперед слід відзначити досить невелику частотність вживання саме біблеїзмів у проаналізованих промовах та інтерв'ю. Причому деякі випадки вживання біблеїзмів є досить курйозними та спричинили появу численних публікацій у пресі. Так, наприклад, в одному з інтерв'ю президента Трампа запитали про роль Біблії в його житті та улюблений вислів зі Священного Писання, який вплинув на формування його особистості: «*In the interview on news radio WHAM-1180 in Rochester, New York, host Bob Lonsberry asked Mr. Trump whether there was «a favorite Bible verse or Bible story that has informed your thinking or your character through life, sir?»* [7]. У відповідь президент Трамп спочатку досить ухильно зазначив, що таких висловів є багато, проте, потім усе ж таки навів як приклад біблеїзм «око за око»: «*Well, I think many. I mean, when we get into the Bible, I think many, so many. And some people, look, an eye for an eye, you can almost say that. That's not a particularly nice thing. But you know, if you look at what's happening to our country, I mean, when you see what's going on with our country, how people are taking advantage of us... we have to be firm and have to be very strong. And we can learn a lot from the Bible, that I can tell you*» [7].

Він одразу спохопився й назвав цей принцип дослівно «не особливо приємним», проте пояснив, що це є необхідним, зважаючи на те, які події відбуваються в країні, як Америку використовують у своїх інтересах інші держави. Саме тому американцям необхідно бути сильними й непохитними, та не пробачати недружніх вчинків щодо країни в цілому й відповідати тим самим. У цьому випадку фіксуємо реалізацію *стратегії самозахисту через тактику виправдання*. Свою, досить жорстку позицію, Трамп виправдовує викликами, які стоять перед його країною. Слід зазначити, що це інтерв'ю викликало чималий резонанс в американській пресі. Переважна кількість коментарів носили несхвальний характер, наприклад: «*Donald Trump was asked about his favorite Bible verse in a Thursday radio interview, and he responded by citing an Old Testament law that Jesus specifically repudiated*» [6]. Дійсно, вислів *an eye for an eye* є трансформованим біблеїзмом *an eye for an eye, tooth for tooth*, який позначає біблійну формулу закону помсти, що неодноразово зустрічається в Старому Заповіті, наприклад, у Книзі Левита – третій частині П'ятикнижжя Мойсея та Старого Заповіту, у якій наведені законодавчі норми та ритуали для юдейських священиків, і яка традиційно приписується Мойсею. Цей закон відплати за гріхи зустрічається також і в Повторенні закону або Второзаконні – п'ятій частині П'ятикнижжя Мойсея та Старого Заповіту. Проте, у Новому Заповіті, а саме –

у Нагірній Проповіді, Ісус Христос закликав відмовитися від цього закону та слідувати іншим моральним засадам поведінки. Саме відмова Дональда Трампа в цьому випадку від одного з основних законів християнства – всепрощення та любові до ворогів – викликала невдоволення суспільства, хоча вона й не йде в розріз із його досить агресивними висловлюваннями з приводу зовнішньої політики та цілком відповідає створюваному образу сильного й категоричного політика.

Перейдемо до аналізу функціонування біблійних цитат в орієнтаційному різновиді президентського дискурсу. Розглянемо один із прикладів вживання цитати зі Святого письма в одній із промов Дональда Трампа, яку він виголосив 15 лютого 2018 року у зв'язку зі стріляниною в одній зі шкіл Паркланда в штаті Флорида, внаслідок якої загинуло 17 осіб. Звертаючись до народу в той трагічний момент, президент цитує Книгу царів – одну із частин Старого Завіту: «*In these moments of heartache and darkness, we hold on to God's word in scripture: "I have heard your prayer and seen your tears. I will heal you." We trust in that promise, and we hold fast to our fellow Americans in their time of sorrow*» [7]. Президент наводить слова Бога про те, що він почув молитву, побачив сльози й обіцяє зцілити тих, хто цього потребує. Таким чином, у даному випадку реалізується стратегія формування емоційного настрою адресата через тактику врахування його ціннісних орієнтирів.

Однією із найтрагічніших сторінок сучасної американської історії став терористичний акт 11 вересня 2001 року, що склався із серії скоординованих терористичних атак ісламістської організації «Аль-Каїда», які були здійснені на території США за допомогою пілотованих літаків. У результаті жорстокого нападу загинуло 2 996 осіб, більше 6 000 осіб дістали поранення. У своїй промові 12 вересня 2001 року, коли американський народ був нажаханий страшенним ударом від терористів, Джордж Буш-молодший звертається до Псалма 23: «*Tonight I ask for your prayers for all those who grieve, for the children whose worlds have been shattered, for all whose sense of safety and security has been threatened. And I pray they will be comforted by a power greater than any of us spoken through the ages in Psalm 23: "Even though I walk through the valley of the shadow of death, I fear no evil for you are with me"*» [7]. Закінчувати промову біблійним Псалмом 23 було більш ніж доречно, оскільки у хвилини жаху й сум'яття люди звичайно звертаються до Бога, а отже й до Біблії. При цьому слід врахувати, що Біблія відіграла дуже важливу роль у формуванні американців як нації й поширені уривки із Біблії добре відомі їм усім. Власне цей Псалм оповідає про роль Бога в житті людини, називає Господа пастухом, який проводить людину як через спокійні моменти життя, так і супроводжує в трагічних та небезпечних обставинах, а також зазначає, що Божа підтримка й допомога завжди буде присутня в житті людини. У цьому випадку реалізується стратегія формування емоційного настрою адресата через тактику врахування його ціннісних орієнтирів.

**Висновки.** Аналіз функціонування релігійної лексики в промовах орієнтаційного жанру було проведено на матеріалі таких різновидів, як: щорічне послання президента США Конгресу (*State of the Union Address*), зустрічей із пресою (*Presidential Briefing*), та промови президентів із нагоди різних подій (*Speeches on different occasions*). Загалом було виокремлено 144 випадки вживання релігійної лексики (слововживань та випадків прямого цитування). Найбільше використання в орієнтаційних жанрах президентського дискурсу XXI століття знаходить стратегія формування емоційного настрою адресата (майже 60% всіх проаналізованих випадків) через три тактики – врахування ціннісних орієнтирів адресата, звернення до емоцій та єднання, як і у випадку з іншими жанрами. В орієнтаційному президентському дискурсі також знаходять свою реалізацію агітаційна стратегія та стратегія самозахисту.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в аналізі особливостей функціонування релігійної лексики в ритуальних жанрах американського президентського дискурсу.

#### Література:

1. Генералова С.Н. Понятие "политический дискурс" в лингвокультурологической парадигме. *Вестник Ленинградского государственного университета им. А. С. Пушкина*. 2010. Выпуск 5, № 1. С. 95–101.
2. Карасик В.И. О типах дискурса. *Языковая личность: институциональный и персональный дискурс: сб. науч. тр.* Волгоград, 2000. С. 5–20.
3. Славова Л.Л. Комунікативні стратегії та тактики у сучасному масмедійному політичному дискурсі: зіставний аспект (на матеріалі українських та американських Інтернет-джерел). *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2006. № 27. С. 116–117.
4. Эпштейн О. В. Семантико-прагматические и коммуникативно-функциональные категории политического дискурса. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. Тамбов: Грамота, 2008. № 2. С. 150–156.
5. Четайкина В.В. Функціонування біблійних цитат в американському президентському дискурсі ХХ століття. *Записки з романо-германської філології*. – Одеський національний університет імені І.І. Мечникова: ф-т романо-германської філології. Одеса: КП «Одеська міська друкарня». 2018. № 1 (40). С. 200–205.
6. American Rhetoric. URL: <http://www.americanrhetoric.com> (дата звернення 10.02.2022).
7. Presidential Speeches. URL: <https://millercenter.org/the-presidency/presidential-speeches> (дата звернення 10.02.2022).

#### Chetaykina V., Losyeva I. Religious vocabulary in the orientation genres of American presidential discourse

**Summary.** The article is devoted to the study of semantic and functional features of religious vocabulary in American presidential discourse. The relevance of the proposed study is due to the priority of communicative-pragmatic approach to the study of discourse formations of different genres and formats in modern linguistics. Religious vocabulary functions in both domestic and institutional communication in three main forms, namely: general religious vocabulary, biblical expressions (fixed expressions, phraseology) and quotations from the Scriptures. This tendency is observed both in the political discourse in general and in the presidential discourse in particular. The analysis was based on the following types of orientation discourse: the annual address of the President of the United States to Congress (State of the Union Address), meetings with the press (Presidential Briefing), and speeches by presidents on various occasions. The volume of the investigated material is 144 cases of religious lexical units. The genre space of presidential discourse as a kind of political discourse is determined by the general state and political system of the country, historical and political traditions of the institution of the presidency, socio-cultural conditions of political discourse. The strategy of forming the emotional mood of the addressee (almost 60% of all analyzed cases) finds the greatest use in the orientation genres of presidential discourse of the XXI century through three tactics, namely, taking into account the values of the addressee, addressing emotions and unity, as in ritual genres. Campaign strategy and self-defence strategy are also implemented in the indicative presidential discourse. We see the prospect of further research in the analysis of the peculiarities of the functioning of religious vocabulary in the ritual genres of American presidential discourse.

**Key words:** biblical expression, orientation genre, presidential discourse, religious vocabulary.